

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364-7:316.362]-058.34

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

Ірина БИЧУК

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

Бібліографічний опис статті: Бичук, І. (2021). Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних сімейних обставинах (із досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід»). *Ввічливість. Humanitas*, 4, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ (ІЗ ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД»)

Статтю присвячено аналізу соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (із досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід»).

Проаналізовано, що соціальний супровід розглядається як довготривала робота, спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у вигляді надання комплексних соціальних послуг із метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення.

Розглянуто особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи. Наведено основні технології соціального супроводу сім'ї, як-от: соціальна опіка (представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах); соціальний патронаж (надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, тобто постійній соціальній нагляд, регулярне відвідування їхнього житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги); соціальна допомога сім'ї (передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги»).

Визначено основні форми соціальної роботи, які є базовими для соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Розкрито зміст видів допомоги під час здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, як-от: психолого-педагогічна робота, сприяння незалежності та поліпшенню матеріального становища родини, сприяння навчанню та розвитку дитини, сприяння захисту здоров'я дитини, представництво інтересів, представлення інтересів дитини перед органами державної та місцевої влади, залучення дільничного інспектора з метою припинення насильства або пияцтва в сім'ї, допомога родичам дитини в оформленні опіки, сприяння влаштуванню на виховання дитини в прийомну сім'ю.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний супровід, сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах, соціальний працівник, соціальні служби.

Ірина БИЧУК

PhD in Philosophy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

To cite this article: Bychuk, I. (2021). Sotsialnyi suprovidsimei, yakiperebuvauiutuskładnykhzhyttevykh obstavynakh (z dosvidu vykladannia navchalnoi dystsypliny "Sotsialnyi suprovid") [Social support for families in difficult living circumstances (based on the experience of teaching the academic discipline "Social support")]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES IN DIFFICULT LIVING CIRCUMSTANCES (BASED ON THE EXPERIENCE OF TEACHING THE ACADEMIC DISCIPLINE “SOCIAL SUPPORT”)

The article is devoted to the analysis of the social support for families in difficult living circumstances that is based on the experience of teaching the academic discipline «Social Support».

It is analyzed that social support is considered as a long-term work, which is aimed at implementing individual social assistance and support in the form of providing comprehensive social services in order to minimize difficult living circumstances, overcome life difficulties, preserve and improve the social status of the client by activating its resources and the immediate environment.

The peculiarities of the family as a client of social work are considered. The main technologies of social support of the family are given, namely: social custody (representation of the interests of a family (or its member) in authorities and various institutions by a social service worker); social patronage (provision of social services (mostly at the place of residence) to individual clients and at-risk groups, that is, a constant social watch, regular visits to their homes by social and other workers, providing them with the necessary economic, social and welfare, medical and preventive assistance); social assistance for families involves the provision of social services by social services, crisis centers and social workers in accordance with the Law of Ukraine “On social services”.

The main forms of social work are identified, which are the basic for the social support for families in difficult living circumstances, namely: psychological and pedagogical work, promoting the independence and financial situation of family, promoting the education and development of the child, promoting the protection of health of the child, representation of interests, representation of the interests of the child for state and local authorities, involvement of a district inspector in order to stop the violence or drunkenness in the family, assistance to parents of the child in the registration of the guardianship, assistance in the organization of placement and education of the child in a foster family.

Key words: social work, social support, families in difficult living circumstances, social worker, social services.

Актуальність проблеми. Досвід викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід» дозволяє зробити висновок, що висвітлення теми «Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах» позначене певними труднощами. Необхідним є аналіз сім'ї як клієнта соціальної роботи, порядок виявлення сімей, які опинились у складних життєвих обставинах. Ось чому ознайомлення студентів із теоретичними основами соціального супроводу із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, залишається актуальним дослідницьким завданням, становлячи зміст пропонованої лекції.

Мета статті полягає у висвітленні основ соціального супроводу із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, під час викладання лекційного курсу з навчальної дисципліни «Соціальний супровід».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування сім'ї, сімейного неблагополуччя досліджено в роботах Т. Алексеєнко, Т. Афанасьєвої, О. Беспалько, Ю. Василькової, Т. Василькової, Є. Волкової, М. Галагузової, І. Григи, В. Дружиніної, І. Зайнишева, І. Зверєвої, А. Капської, Б. Ковбаса, В. Костіва, Г. Лактіонової, Є. Новикової, В. Поліщук, І. Семігіної, І. Трубавіної, О. Янкович та ін. Питання соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обста-

винах, також широко представлене в наукових джерелах. Це питання ґрунтовно висвітлювалось у публікаціях І. Зверєвої, О. Беспалько, І. Трубавіної, Н. Комарової, І. Пеші, А. Капської, Г. Лактіонової, Р. Вайноли та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лекції за темою «Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах» варто проаналізувати особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи, визначити сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначити порядок виявлення сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, проаналізувати особливості здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Соціальний працівник має знати, що сім'ї (як клієнту соціальної роботи) притаманні такі особливості.

1. Майже всі сучасні соціальні й індивідуальні проблеми представлені в сім'ї або певною мірою стосуються її.

2. Проблеми окремих членів сім'ї – це завжди проблеми сім'ї загалом (і навпаки). Наприклад, проблема конфліктного і слабого в навчанні учня може бути пов'язана з невротичністю батьків або поганим піклуванням батьків про дитину через антисоціальний стиль життя. Або ж втрата роботи може позначитися не тільки на матеріальному статусі сім'ї безро-

бітного, а й на психологічному кліматі в сім'ї, стосунках між батьками та дітьми, психічному здоров'ї всіх її членів.

3. Робота з членами сім'ї, які потребують допомоги, передбачає роботу і з іншими членами сім'ї, блокування тих сторін їхніх стосунків, що обтяжують стан клієнта, вимагає зміцнення і підтримки тих чинників, які позитивно діють на клієнта. Особливо це потрібно під час надання соціальної допомоги дітям.

4. Сім'я – закрита система. Не всі сторони її життя доступні для спостереження, тому справжня причина сімейної дисгармонії та усвідомлення цього її членами можуть не збігатися. Робота із сім'єю потребує багато часу і передбачає уважні спостереження та діагностику.

5. Потрібно пам'ятати, що соціальний працівник не може вирішити проблеми, а може лише допомогти клієнтові (тобто сім'ї чи окремих членам) у її вирішенні. Допомога соціального працівника полягає в тому, щоб сприяти розумінню клієнтом сутності проблеми та розгляду різноманітних сценаріїв її вирішення.

6. Сім'я автономна у своїй життєдіяльності і має право обирати різновид взаємодопомоги, методи виховання дітей тощо. Втручання в сімейні стосунки бажане лише після прохання клієнтів. Винятком може вважатися ситуація, коли існує безпосередня загроза фізичному, психічному здоров'ю або життю когось із членів сім'ї.

7. Головною метою соціального працівника під час надання соціальної допомоги сім'ї є інтереси членів сім'ї, а не абстрактні інтереси суспільства і держави.

8. Соціальна робота із сім'ями потребує делікатності і дотримання конфіденційності, адже іноді зачіпаються відомості, розголошення яких може завдати серйозної шкоди особам (Бичук, 2018: 107).

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно (Закон України, 2019).

До сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї, які не можуть самотійно подолати негативний вплив обставин, зумовлених такими чинниками (Закон України, 2020), як похилий вік; часткова або

повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі пов'язані з уживанням психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; домашнє насильство; насильство за ознакою статі; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, заподіяна пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Складні життєві обставини завжди характеризуються невідповідністю між тим, що людина хоче (зробити, досягти тощо), і тим, що може, опинившись у таких обставинах і маючи у своєму розпорядженні власні можливості.

Є кілька класифікацій категорії «складні життєві обставини». Одні вчені класифікують їх за ступенем участі людини: складні життєві обставини (хвороба, небезпека інвалідності або смерті); складні обставини, пов'язані з виконанням будь-якого завдання (утруднення, протидія, перешкоди, невдачі); складні обставини, пов'язані із соціальним впливом (обставини «суспільної поведінки», оцінки і критики, конфлікти, тиск тощо). Інші науковці визначають складні обставини в найзагальнішому плані як обставини неможливості – такі обставини, у яких суб'єкт зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх необхідностей свого життя (мотивів, прагнень, цінностей тощо) (Черниш, 2019: 58).

Соціальний супровід розглядається як довготривала робота, спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у вигляді надання комплексних соціальних послуг із метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення.

Соціальний супровід сім'ї – це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сімей, дітей

і молоді шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів. Його здійснює соціальний працівник, діяльність якого спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самотужки долати труднощі, надання допомоги сім'ям із метою розв'язання різних проблем (Соціальна робота, 2003).

Соціальний супровід (за Н. Комаровою, І. Пешою) – це діяльність соціального працівника (або групи соціальних працівників), спрямована на створення необхідних соціально-психологічних умов розвитку прийомних дітей та дітей-вихованців у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Завданнями соціального супроводу є створення позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов для розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб, формування партнерських відносин між прийомними батьками, державними і громадськими установами для забезпечення оптимальних умов життя та захисту прав дітей (Технології створення та функціонування прийомних сімей, 2003: 59).

Виявлення сімей, які належать до вразливих категорій населення або перебувають під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, проводиться суб'єктами в процесі виконання ними службових/посадових обов'язків (ужиття заходів реагування на отримані особисті заяви/звернення, телефонні, письмові, електронні, усні повідомлення про такі сім'ї, матеріали в засобах масової інформації).

Головними суб'єктами соціального супроводу є центри соціальних служб для дітей і молоді та їх спеціалізовані формування.

Фахівець із соціальної роботи у разі виявлення ним сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, протягом п'яти робочих днів із дати виявлення проводить оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах відповідно до порядку, затвердженого Мінсоцполітики.

Інший суб'єкт у разі виявлення такої сім'ї інформує про це орган соціального захисту населення шляхом надсилання не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повідомлення в письмовій або електронній формі,

засобами телефонного зв'язку. Не пізніше ніж протягом наступного робочого дня після отримання інформації про виявлення сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, орган соціального захисту населення повідомляє фахівцеві із соціальної роботи для проведення ним оцінювання потреб сім'ї.

У разі звернення особи до органу соціального захисту населення за призначенням державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим особам, які не працюють, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, орган соціального захисту населення інформує таку особу (зокрема, шляхом надання відповідних друкованих інформаційних матеріалів) про соціальні послуги, якими вона може скористатися, умови та порядок їх отримання та в разі потреби надсилає фахівцеві із соціальної роботи повідомлення про необхідність оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах.

За результатами оцінювання потреб сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, фахівець із соціальної роботи складає відповідний акт (у паперовій або електронній формі), який не пізніше ніж протягом наступного робочого дня подається до органу соціального захисту населення для прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Якщо за результатами оцінювання потреб сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, підтверджується перебування сім'ї в складних життєвих обставинах або належність до вразливих категорій населення, то фахівець із соціальної роботи надає такій сім'ї допомогу в оформленні заяви про надання соціальних послуг і пакета документів, що додаються до неї, а також передає зазначені документи до органу соціального захисту населення разом з актом, складеним за результатом оцінювання потреб у соціальних послугах

сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, якщо особа через похилий вік, інвалідність, стан здоров'я, догляд за дитиною або інші обставини не може особисто подати заяву та пакет документів.

У разі виявлення суб'єктом випадку жорстокого поводження з дитиною, зокрема домашнього насильства, залишення дитини без піклування батьків такий суб'єкт невідкладно інформує про це службу в справах дітей та уповноважений підрозділ органу Національної поліції, у разі виявлення факту вчинення домашнього насильства стосовно недієздатних осіб – уповноважений підрозділ органу Національної поліції та орган опіки та піклування.

У разі існування внаслідок вчинення домашнього насильства або інших обставин загрози життю чи здоров'ю особи, зокрема дитини, про це негайно інформується уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття спеціальних заходів щодо припинення насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проводиться згідно з Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженим постановою Кабінету Міністерства України (Про забезпечення соціального захисту дітей, 2020).

У межах технології соціального супроводу сім'ї виділяють такі напрями роботи, як:

1) соціальна опіка – представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах;

2) соціальний патронаж – надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, тобто постійний соціальний нагляд, регулярне відвідування їхнього житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги;

3) соціальна допомога сім'ї передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги».

Методика соціального супроводу має багато спільного з відомою в соціальній роботі методикою «ведення випадку», адже він є тривалим у часі і його застосовують щодо конкретної сім'ї. Вибір методів та заходів у процесі здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних сімейних обставинах, повинен ґрунтуватися на індивідуальному підході (з урахуванням всіх суттєвих обставин функціонування сім'ї).

Здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, має свої особливості:

– він потрібен усім різновидам сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, але повинен брати до уваги кризовість сімейної ситуації, екстремальність умов життя сім'ї, а також здійснюватися групою фахівців;

– соціальний супровід треба здійснювати тільки з урахуванням результатів вивчення ситуації в сім'ї, ретельної перевірки її обставин, стосунків, виявлення порушень прав дитини та інших членів сім'ї в родині з подальшою соціальною опікою;

– для допомоги сім'ям, де є факти зловживання алкоголем, уживання наркотичних речовин, є підозра щодо скоєння насилля над дітьми, крайній рівень зубожіння, необхідно залучати різних фахівців;

– особливої уваги в процесі соціального супроводу вимагають сім'ї, де є діти з виявами асоціальної поведінки, схильні до бродяжництва; безвідповідальне батьківство. Неповні сім'ї можуть потребувати допомоги, пов'язаної з компенсацією функцій того з батьків, опіки якого позбавлена дитина;

– соціальний супровід має включати просвітницьку роботу щодо умов, необхідних для виховання і розвитку дитини, щодо прав та обов'язків членів сім'ї, коли вони порушуються чи не виконуються, навчання і контроль за дотриманням прав і виконанням обов'язків;

– соціальний супровід сім'ї треба поєднувати із соціальною реабілітацією окремих членів родини, профілактикою та обслуговуванням сімей, але не зводити до них; це є комплексом послуг;

– критерієм неефективності супроводу є рецидиви порушень прав членів сім'ї, асоціальні вияви в поведінці, деліквентна і девіантна поведінка членів сім'ї, критерієм

ефективності – перехід сім'ї з клієнта супроводу до клієнта обслуговування і профілактики;

– необхідним є розроблення змісту технологій супроводу різних типів неблагополучних сімей на основі визначення типових проблем сімей;

– спеціаліст соціальної роботи не може вирішити проблему, а може допомогти клієнтам упоратися з нею.

В Україні соціальний супровід сімей, у яких є ризик відмови від дітей, здійснюється широкою мережею соціальних служб для молоді, соціальними службами підтримки сім'ї і дітей, а також недержавними організаціями. При соціальному супроводі сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, надаються такі види допомоги:

– психолого-педагогічна робота (посередництво в конфліктах; психологічна підтримка; психологічне консультування з питань внутрішніх сімейних стосунків; навчання батьків навичок спілкування, виховання дитини; залучення батьків до груп взаємопідтримки; залучення волонтерів до підтримки дитини);

– сприяння незалежності та поліпшенню матеріального становища родини (сприяння пошуку житла; допомога в оформленні документів; сприяння у працевлаштуванні; сприяння в оформленні державної допомоги, пенсій, пільг; посередництво в наданні гуманітарної допомоги з інших джерел);

– сприяння навчанню та розвитку дитини (влаштування дитини до гуртків, секцій, підліткових клубів; влаштування на професійне навчання; запрошення дітей на розважальні заходи);

– сприяння захисту здоров'я дитини (влаштування дитини на оздоровлення);

– представництво інтересів (представлення інтересів дитини перед адміністрацією школи, контроль за відвідуванням занять);

– представлення інтересів дитини перед органами державної та місцевої влади; залучення дільничного інспектора з метою припинення насильства або пияцтва в сім'ї;

– представлення інтересів дитини перед органами опіки і піклування;

– допомога родичам дитини в оформленні опіки; сприяння влаштуванню на виховання дитини в прийомну сім'ю.

І. Зверева визначає, що основними формами соціальної роботи, які є базовими для соціального супроводу, є:

– індивідуальна, суть якої полягає у здійсненні соціальної допомоги, соціальних послуг і соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості й характеру самих проблем;

– соціально значуща діяльність, як-от громадський дитячий та молодіжний рух, соціальне навчання, що здійснюється у різних типах державних, приватних освітніх закладах, яка пов'язана зі здобуттям певного рівня соціальної освіти;

– соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка, призначенням якої є надання професійної допомоги та посередницька діяльність професіоналів із соціальної роботи в розв'язанні різноманітних проблем;

– консультування, у процесі якого виявляються й окреслюються основні напрями вирішення проблеми, яка хвилює особистість;

– науково обґрунтовані й своєчасно застосовані дії держави, соціальних інституцій спрямовані на запобігання можливим фізичним, психологічним та соціокультурним колізіям у розвитку окремих індивідів і груп ризику; збереження, підтримка і захист нормального рівня життя та здоров'я сімей, молоді; сприяння молодим людям у досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішнього потенціалу (Пеша, 2013: 196–197).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, варто підкреслити, що соціальний супровід – це вид соціальної роботи з особами та сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно, що передбачає надання комплексної індивідуальної соціальної допомоги.

Соціальний супровід – це технологізована практична діяльність соціального працівника, що становить сукупність прийомів та операцій, які реалізуються у визначеному порядку, певній послідовності для досягнення певних змін у соціальному становищі та самопочутті клієнта. Основними складниками цієї діяльності є її суб'єкти, об'єкти, принципи та зміст, який складається з надання визначених видів комплексних соціальних послуг і використання всього інструментарію соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичук І.О. Основи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю (з досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальна робота з сім'єю»). *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. 2018. № 2 (9). С. 106–112.
2. Кияниця З.П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі: міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_49
3. Любецька М.М. Розвиток наукового знання у сфері здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 1. С. 97–100.
4. Пеша І.В. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11(2). С. 193–199.
5. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Закон України від 01.06.2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2021-%D0%BF#Text>
6. Про організацію надання соціальних послуг : Закон України від 01.07.2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>
7. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2003. 117 с.
9. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. / авт. кол. Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. Київ : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 188 с.
10. Черниш О.О. Поняття «складні життєві обставини» у міждисциплінарному вимірі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 6 (329). Ч. 1. С. 55–63.

REFERENCES:

1. Bychuk, I.O. (2018). *Osnovy sotsialnoi roboty z neblahopoluchnoiu simieiu (z dosvidu vykladannia navchalnoi dystsypliny «Sotsialna robota z simieiu»)* [Fundamentals of social work with disadvantaged families (from the experience of teaching the discipline «Social work with the family»)]. *Pedahohichniy chasopys Volyni: naukovyi zhurnal - Pedagogical journal of Volyn: scientific journal*, 2 (9), 106-112 [in Ukrainian].
2. Kyianytsia, Z.P. (2016). *Zastosuvannia vedennia wypadku v sotsialnii roboti: mizhnarodnyi dosvid, praktyka i perspektyvy v Ukraini* [Kiyanytsia Application of case management in social work: international experience, practice and prospects in Ukraine]. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_49 [in Ukrainian].
3. Liubetska M.M. (2019). *Rozvytok naukovoho znannia u sferi zdiisnennia sotsialnoho suprovodu simeii (osib), yaki перебувають у складних життєвих обставинах* [Development of scientific knowledge in the field of social support of families (persons) who are in difficult life circumstances]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 1, 97–100 [in Ukrainian].
4. Piesha I.V. (2013). *Sotsialnyi suprovod yak forma kompleksnoi sotsialnoi dopomohy* [Social support as a form of comprehensive social assistance]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 11(2), 193–199 [in Ukrainian].
5. *Pro zabezpechennia sotsialnoho zakhystu ditei, yaki перебувають у складних життєвих обставинах* (2020). [On ensuring social protection of children in difficult life circumstances]. *Zakon Ukrainy vid 01.06.2020 r. № 585*. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. *Pro orhanizatsiiu nadannia sotsialnykh posluh* (2020). [On the organization of social services]. *Zakon Ukrainy vid 01.07.2020 r. № 587*. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. *Pro sotsialni posluhy* (2019). [About social intermediary service]. *Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII*. Access mode : <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
8. Zvierievoi, I.D., Laktionovoi, H.M. (2003). *Sotsialna robota v Ukraini* [Social work in Ukraine]. Kyiv: Nauk. Svit [in Ukrainian].
9. Bevz, H.M., Kapska, A.Y., & Komarova, N.M. (2003). *Tekhnolohii stvorennia ta funktsionuvannia pryiomnykh simeii, dytiachykh budynkiv simeinoho typu* [Technologies of creation and functioning of foster families, family-type orphanages. Collective method. matliv]. Kyiv: Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi [in Ukrainian].
10. Chernysh, O.O. (2019). *Poniattia «skladni zhyttievi obstavyny» u mizhdystsyplinarnomu vymiri*. [The concept of «difficult life circumstances» in the interdisciplinary dimension]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 6 (329), № 1, 55–63 [in Ukrainian].